

Rapportage Toetsing Risico Inventarisatie en -Evaluatie en Plan van Aanpak

van de volgende Agora-school:

- WormerWieken

Aan Aart van Dijk, algemeen arbocoördinator/
preventiemedewerker Agora
0615964527
aart.vandijk@agora.nu

Datum concept 28 februari 2017

Datum rapportage 6 maart 2017

Van **Francisca Schaap**
Register arbeidshygiënist,
SKO Hobéon certificaatnummer 35538
06 51 61 86 94
Francisca.Schaap@zorgvandezaak.nl
Zorg van de Zaak | Postbus 30514 | 3503 AH Utrecht

Kopie naar Ondernemingsraad (MR)

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
1. Inleiding	3
2. Resultaat van de toetsing.....	7
2.1 Toetsing Proces RI&E en Plan van Aanpak RI&E	
2.2 Toetsing inhoud RI&E en Plan van Aanpak RI&E	
2.3 Toetsing RI&E en Plan van Aanpak RI&E aanvulling per school	
3. Conclusie en aanbevelingen.....	19
Bijlage 1: Advies Periodiek Arbeidsgezondheidskundig Onderzoek	20
Bijlage 2: Beoordeelde aandachtsgebieden.....	23
Bijlage 3: Toelichting criteria beeldschermwerk.....	23
Bijlage 4: Richtlijnen opstelling kantoorapparatuur.....	230

1. Inleiding

Wettelijk kader

De Arbowet geeft aan dat iedere organisatie zelf de RI&E mag uitvoeren, maar dat de werkgever de RI&E moet laten toetsen door een gecertificeerde kerndeskundige of arbodienst (Arbowet artikel 14 en Arboregeling artikel 2.1). Hierop bestaat een aantal uitzonderingen, zie www.rie.nl.

De gecertificeerde kerndeskundige of arbodienst moet bij een toetsing van een RI&E en Plan van Aanpak:

- Toetsen of de RI&E volledig en betrouwbaar is en of de actuele inzichten op het terrein van arbeidsomstandigheden zijn verwerkt. Hiermee wordt bedoeld:
 - Volledigheid: Zijn alle, voor het bedrijf relevante, werkzaamheden en arbeids-situaties beoordeeld?
 - Betrouwbaarheid: Is er een geschikt (branche)instrument gebruikt en beschikt de uitvoerder over voldoende deskundigheid?
 - Actualiteit: Zijn de juiste en meest actuele referentiekaders en grenswaarden gebruikt?
- Advies uitbrengen aan de werkgever op basis van de RI&E. Dit advies moet – naast de inventarisatie en evaluatie – ingaan op het Plan van Aanpak, dat een integraal onderdeel is van de RI&E. Zo moet het advies ingaan op de voorgestelde maatregelen, de prioriteiten en de volgorde waarin de maatregelen worden genomen.
- Een afschrift van het advies over de RI&E sturen aan de ondernemings-/medezeggenschaps-raad of personeelsvertegenwoordiging (OR/MR/PVT). Als een OR/MR/PVT ontbreekt dan moet de werkgever zelf het advies sturen aan de belanghebbende werknemers

Andere verplichtingen voor de werkgever zijn:

- Iedere werknemer moet eenvoudig kennis kunnen nemen van de RI&E.
- De OR/MR/PVT heeft instemmingsrecht over de RI&E, inclusief het Plan van Aanpak. (Werkgever en MR kunnen binnen de maatwerkregeling afspraken maken over welke gecertificeerde kerndeskundige(n) zij willen inschakelen voor de toetsing van de RI&E. De afspraken kunnen ook betrekking hebben op de inhoud van de toetsing, bijvoorbeeld hoe uitgebreid en wel of geen bedrijfsbezoek.)
- De preventiemedewerker dient medewerking te verlenen aan het verrichten en opstellen van de RI&E. Hij hoeft niet zelf de RI&E (helemaal) uit te voeren en op te stellen maar hij speelt wel een belangrijke rol bij de totstandkoming aangezien de preventiemedewerker kennis heeft van het bedrijf, de gevaren en de risico's.
- De werkgever is verplicht de RI&E en Plan van Aanpak actueel te houden. Door wijzigingen op de werkvloer en/of gewijzigde wet- en regelgeving kan actualisering noodzakelijk zijn. Van belang is dat men periodiek (advies: minimaal 1x per jaar) toetst of de RI&E actueel is, of de risico's op het werk voldoende beheerst zijn en de verbeteringen het gewenste effect hebben bereikt.

Bovenstaande kunt u nalezen in o.a. Arbo-informatieblad 1 'Arbo- en verzuimbeleid' (tabel 3.1 Wettelijke taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van actoren voor de RI&E).

Opdracht

Aan Zorg van de Zaak is gevraagd om de RI&E voor de Agora scholen te toetsen zoals wordt voorgeschreven in de arbowetgeving. In september 2016 vond de toetsing van de RI&E's van de eerste groep scholen van Agora plaats (rapportage 26 oktober 2016), in januari 2017 de toetsing van

de RI&E's van de tweede groep scholen. De bevindingen en aanbevelingen van deze tweede toetsing zijn weergegeven in dit rapport.

Stichting Agora

Stichting Agora heeft naast het Centraal Bureau de volgende 25 scholen, 30 locaties, onder zich:

1. De Saenparel
2. De Westerkim
3. Tamarinde (plus dependance)
4. Kleurenpracht
5. De Rank (twee locaties)
6. Het Bakken
7. De Evenaar (dependance niet meer in gebruik)
8. De Korenaar
9. De Windroos
10. De Vuurvogel
11. De Piramide
12. Toermalijn
13. Octant (plus icbs)
14. De Oceaan
15. Het Koraal
16. Willibrordschool (plus dependance)
17. Paus Joannesschool
18. De Rietvink
19. De Golfbreker
20. De Hoeksteen (plus dependance)
21. De Bijenkorf
22. De Regenboog (twee locaties)
23. WormerWieken
24. Het SchatRijk
25. Tijstroom

Elke school kent een arbocoördinator, die onder andere verantwoordelijk is voor het RI&E-traject. Op stichtingsniveau is de heer Aart van Dijk de algemene arbocoördinator/preventiemedewerker. Op deeltaken wordt hij bijgestaan door de heer Kees Peter Broek, arbocoördinator van meerdere Agora-scholen.

De taken met betrekking tot het verzuimbeleid en begeleiding van het verzuim zijn binnen Agora belegd bij de afdeling P&O van het Centraal Bureau.

RI&E Agora

In 2012-2013 toetste ArboVitale de RI&E's van de Agora-scholen, nadat de scholen de RI&E met behulp van de Arbomeester hadden uitgevoerd. Hiervoor werd aan alle scholen een bezoek gebracht en een rondgang over de werkplekken gemaakt, waarbij werd ingegaan op vragen en aandachtspunten. Van de hiervoor genoemde scholen zijn in 2012-2013 de RI&E's van de volgende scholen *niet* getoetst:

- Kleurenpracht - Windroos
- Tijstroom. - Schatrijk
- Westerkim - Willibrord.

Na de introductie van de Arbomeester 2 in 2015 hebben de algemeen arbo-coördinator, Aart van Dijk, tezamen met de arbocoördinator van meerdere scholen, Kees Peter Broek, en de arbeidshygiënist van Zorg van de Zaak (daarvoor ArboVitale), Francisca Schaap, het RI&E-instrument zoveel mogelijk op maat gemaakt voor de Agora scholen. Informatie die voor alle scholen geldt, werd ingevuld en een instructie voor het gebruik opgesteld. Dit werd gedaan aan de hand van de RI&E van de nieuw gebouwde school Tijstroom.

Op basis van dit “voorwerk” is een eerste groep scholen benaderd voor de uitvoering van de RI&E met behulp van de Arbomeester 2. Het betrof de scholen waar niet eerder de RI&E was getoetst:

- Kleurenpracht
- Schatrijk
- Westerkim
- Willibrord

Aangevuld met de volgende scholen:

- Bijenkorf - Evenaar
- Koraal - Paus Joannes.

Tijstroom is gevraagd het Plan van Aanpak met behulp van het voorwerk dat al was verricht verder in te vullen. In eerste instantie zou de Windroos ook in de eerste groep worden meegenomen. Door zwangerschaps- en ouderschapsverlof van de directie is dit niet gebeurd.

Op 19 november 2015 vond door de algemeen arbocoördinator instructie naar de arbocoördinatoren van de genoemde scholen plaats, waarbij de benodigde RI&E-vragenlijsten zijn meegestuurd. Ook de vooraf ingevulde zaken die Agora-breed spelen zijn in een format Plan van Aanpak gemaild. De instructie had onder andere betrekking op het laten invullen door de directie, de arbocoördinator, de vakleerkracht gym en de directie met personeelsgeleding MR. Om de RI&E volledig te laten zijn, is geïnstrueerd om ook de Kind-modulen in te vullen. Vanwege het Agora-brede welzijnsonderzoek (Beekveld en Terpstra) dat periodiek wordt gehouden, is de Quikscan buiten de RI&E gelaten.

De bevindingen van het toetsingstraject van de RI&E's van de eerste groep scholen zijn meegenomen in de instructie van de arbocoördinatoren van de tweede groep scholen door de algemeen arbocoördinator. Deze instructie vond plaats op 14 september met de arbocoördinatoren van de volgende scholen:

- Regenboog - Golfbreker
- Hoeksteen - Wormerwieken
- Het Bakken - Octant
- Saenparel - Korenaar
- Tijstroom.

Werkwijze toetsing

De arbocoördinatoren is gevraagd is om de RI&E's inclusief Plannen van Aanpak naar de arbodienst te mailen. De arbodienst heeft de informatie bestudeerd en opvallende zaken per schol hieruit gehaald (schriftelijke toetsing). Hierna vond een groepsbespreking met de betrokken arbocoördinatoren en de algemeen arbocoördinatoren plaats. De bespreking is gecombineerd met een gezamenlijke rondgang door de school de Regenboog, locatie Brandakkerstraat. Dit, om ervaringen uit te kunnen wisselen en vragen en aandachtspunten die voor meerdere scholen gelden, te kunnen bespreken. Behalve het voldoen aan de formele toetsingseisen was het doel hiervan om met de ervaringen en signalen uit deze RI&E's suggesties voor het vervolg te bespreken en de RI&E en de zorg voor arbeidsomstandigheden op een hoger plan te krijgen. Deze bijeenkomst vond plaats op woensdag 18 januari 2017. De aanwezige arbocoördinatoren waren:

- Manon van den Outenaar (Regenboog locatie Brandakkerstraat)
- Tineke van Gelderen (Regenboog locatie Pastoor Vermeulenstraat)
- Judith Kooistra (Hoeksteen)

- Bregje Patist (Wormerwieken)
- Anja Oskam (Baken)
- Elianne Toornvliet (Tijstroom)
- Peter van Diepen (Octant)
- Ron Drukker (Golfbreker)
- Kees Peter Broek (Saenparel en Korenaar).

Op basis van het voortraject, de ontvangen informatie van de scholen en het toetsingsbezoek is onderliggende toetsingsrapportage voor de 8 scholen opgesteld.

Vervolg RI&E

De resultaten van deze toetsing worden verstuurd en besproken met de algemeen arbocoördinator, die de resultaten naar arbocoördinatoren en directeuren stuurt en vraagt de bevindingen en aanbevelingen mee te nemen in het implementatietraject van de RI&E.

Voor de uitvoering en de toetsing van de RI&E van de volgende en laatste groep scholen van deze RI&E-cyclus wordt weer een instructiebijeenkomst gepland.

Toetsingscriteria

Bij de toetsing van de RI&E's en Plannen van Aanpak RI&E op volledigheid en betrouwbaarheid is gebruik gemaakt van onder meer de aandachtspunten genoemd in Arbo-Informatieblad 1 'Arbo- en verzuimbeleid' (zie bijlage 2). Bij het toetsen op actualiteit is gebruik gemaakt van onder meer de Arbowetgeving, NEN-normen en arbocatalogi.

Gecertificeerd kerndeskundige

De toetsing van de RI&E is uitgevoerd door gecertificeerd kerndeskundige drs. Francisca Schaap, register arbeidshygiënist (Hobéon SKO certificaatnummer 35538) bij Zorg van de Zaak.

2. Resultaat van de toetsing

Hieronder volgt een overzicht van de bevindingen en adviezen, waarbij eerst wordt ingegaan op de toetsingscriteria voor het RI&E-proces en vervolgens op de inhoudelijke toetsingscriteria. In paragraaf zijn aanvullende bevindingen en adviezen per school opgenomen.

2.1 Toetsing Proces RI&E en Plan van Aanpak

In deze paragraaf van de toetsing wordt ingegaan op de wijze waarop de RI&E tot stand is gekomen. Ook wordt de kwaliteit van het Plan van Aanpak beoordeeld. Per onderwerp wordt kort beschreven wat de bevindingen zijn. Indien van toepassingen worden aanbevelingen gegeven voor de huidige en volgende RI&E's.

Toetsingscriteria	Bevindingen	Adviezen
<p>Betrouwbaarheid</p> <p><i>Medewerkers en leiding zijn betrokken bij de uitvoering. De methode is zorgvuldig toegepast; zonedig zijn toelichtingen nagegaan en gegeven</i></p>	<p>De Arbocoördinatoren hebben de RI&E met de Arbomeester 2 en de gegeven instructie uitgevoerd.</p>	-
<p>Gebruik actuele inzichten arbozorg en toepassing van wettelijke criteria</p> <p><i>De RI&E dient te zijn opgesteld aan de hand van de actuele inzichten op gebied van arbozorg en de stand der techniek.</i></p>	<p>In principe zijn in het instrument van de Arbomeester 2 de actuele criteria verwerkt.</p>	-
<p>(Arbo)stuurinformatie</p> <p><i>Informatie (denk aan: ziekteverzuimcijfers, arbeidsgebonden verzuim, ongevallen, incidenten, WIA, verloop, klachten en hinder) is opgenomen en hiermee is rekening gehouden bij de evaluatie</i></p>	<p>In de algemene vragenlijst van de Arbomeester wordt gevraagd naar verzuimcijfers en ongevallen. Verzuimpercentages en meldingsfrequentie zijn weergegeven. Het verzuimpercentage is relatief hoog. 14% in 2013, 7,25% in 2014 en 6,66% in 2015 (idem 2016?). Op de Golfbreker is de meldingsfrequentie groter dan 1. ZV-info en klachten/hinder zijn niet altijd bekend; het idee bestaat dat arbo niet echt leeft en geen prioriteit krijgt. Uitval in relatie tot de werkdruk is aangegeven. Ook is aangegeven dat collega's hierdoor zijn vertrokken. De arbocoördinatoren hebben zicht op de ongevallenregistratie. In het jaarverslag dienen incidenten te zijn opgenomen. Aangegeven is dat ongevallen en incidenten zich niet hebben voorgedaan.</p>	<p>Blijf stuurinformatie (nog meer) betrekken. De meldingsfrequentie (hoger dan 1) kan iets zeggen over onrust in de school.</p> <p>Gebruik de stuurinformatie om hoge prioriteit aan maatregelen te geven.</p> <p>Bespreek hoe arbo meer op de agenda te krijgen ten behoeve van de duurzame inzetbaarheid van de medewerkers.</p>

Toetsingscriteria	Bevindingen	Adviezen
<p>Deskundigheid opsteller</p> <p><i>Bij het toetsen wordt beoordeeld of het niveau en de ervaring van de opsteller passend is bij de geconstateerde aard van de risico's.</i></p>	<p>De arbocoördinatoren per school worden "gevoed" door de algemeen arbocoördinator, gesteund door de arbocoördinator die voor meerdere scholen werkzaam is. De algemeen arbocoördinator kan gebruik maken van de arbeidshygiënische ondersteuning vanuit de arbodienst. Vanuit centraal zijn veel ondersteunende documenten beschikbaar, waaronder een takenlijst. Twee maal per jaar is er een arbocoördinatorenoverleg.</p>	<p>Continueer het faciliteren en "voeden" van de arbocoördinatoren.</p> <p>Blijf in het arbocoördinatoren-overleg nieuwe aandachtspunten signaleren en bespreken.</p>
<p>Preventiemedewerkers, MR, leiding en medewerkers zijn betrokken bij de RI&E</p> <p><i>MR heeft instemmingsrecht ten aanzien van arbobeleid, zoals wijze van uitvoeren van RI&E en vaststelling Plan van Aanpak RI&E; betrokkenheid bij de uitvoering van de RI&E verdient aanbeveling</i></p>	<p>Volgens de instructie zijn de directie, MR en vakleerkracht LO betrokken bij het invullen van de lijsten. Niet altijd heeft er naar aanleiding van het invullen een bespreking met de medewerkers en leiding plaatsgevonden om beter inzicht te krijgen in ervaren risico's en concrete oplossingen.</p> <p>Het Plan van Aanpak moet nog aan de MR worden voorgelegd.</p>	<p>Betrek de medewerkers nog meer bij de RI&E en het Plan van Aanpak (zie hieronder). Bespreek de procedure RI&E en het organisatiebrede Plan van Aanpak RI&E bovenschools (College van bestuur) met GMR. Neem arbo als bespreekpunt mee in de MARAP-gesprekken van CvB met directeuren.</p>
<p>Werkwijze</p> <p><i>Wordt uit de RI&E duidelijk wat de werkwijze is geweest en wat van belangzijnde organisatieterkenmerken zijn?</i></p>	<p>De werkwijze is toegelicht in de algemene vragenlijst van de RI&E. Tijdens de bespreking is door de arbocoördinatoren aangegeven dat de instructie voor de uitvoering is gevolgd.</p>	<p>Continueer de instructie van de arbo-coördinatoren voor de RI&E en laat hierbij gebruik maken van de informatie uit het format dat voor de gehele organisatie geldt.</p>
<p>Inventarisatie van de risico's</p> <p><i>- Alle risico's op het gebied van de veiligheid, gezondheid en psycho-sociale arbeidsbelasting zijn eenduidig in beeld gebracht; er staan geen vragen meer open; branche-risico's zijn in beeld gebracht</i></p> <p><i>- De RI&E omvat en onderscheidt alle locaties waar wordt gewerkt</i></p> <p><i>- In de RI&E zijn zonnodig specifieke risico's voor functies, afdelingen, werkzaamheden en derden benoemd</i></p>	<p>Voor elke locatie zijn aparte RI&E-lijsten ingevuld. In de lijsten komen de brancherisico's werkdruk, agressie en geweld, beeldschermwerk, binnenklimaat en BHV aan de orde.</p> <p>In het instrument wordt geïnformeerd naar verschillende functies en afdelingen. Door de arbocoördinatoren is aangegeven dat bij het invullen van de RI&E hiermee rekening is gehouden. Dit is niet altijd zichtbaar; ook is niet altijd met de medewerkers gesproken. Wel is de instructie gevolgd om de vakleerkracht LO de lijst voor de gymzaal te laten invullen en de personeelsgeleding van de MR te betrekken.</p>	<p>Continueer het invullen per locatie. Spreek voor de RI&E met meerdere medewerkers van de diverse functies, bijvoorbeeld tijdens een werkoverleg. Ga op basis van de (ingevulde) lijsten met de medewerkers in gesprek om duidelijkheid te krijgen over aandachtspunten en mogelijke oplossingsrichtingen.</p> <p>Laat functie-specifieke risico's expliciet terugkomen in de RI&E.</p> <p>Stel vast welke actiepunten bovenschools worden opgepakt.</p>

Toetsingscriteria	Bevindingen	Adviezen
	<p>De Quicksan, een korte vragenlijst die door alle medewerkers van een school kan worden ingevuld, is op advies van Centraal niet uitgezet als onderdeel van de Arbomeester. Dit, omdat periodiek een onderzoek door Van Beekveld en Terpstra onder de medewerkers, leerlingen en ouders wordt uitgevoerd. Tijdens de toetsing is aangegeven dat dit onderzoek niet anoniem wordt ervaren. Tevens bleek uit het toetsingsgesprek dat meerdere risico's op het gebied van het welzijn, met name de werkdruk, spelen, die niet uit de RI&E naar voren komen.</p>	<p>Bekijk of met het onderzoek door Van Beekstra en Terpstra alle aspecten van de psychosociale arbeidsbelasting in kaart worden gebracht en gemonitord. Bespreek of de anonimiteit is geborgd en maak zonnodig andere afspraken. Laat de scholen vrij om aanvullend de Quicksan als beknopt inventarisatie en –monitorings-instrument te gebruiken.</p>
<p>Evaluatie van de risico's <i>In de evaluatie wordt geschat hoe groot de kans is dat de gevaren daadwerkelijk optreden en wat de gevolgen zijn voor de veiligheid en de gezondheid. Bij deze evaluatie dient een daarvoor geëigende methode te worden gebruikt. De schatting dient correct te zijn uitgevoerd. De actietermijn dient bij het risico te passen. Ernstige risico's dienen op korte termijn te worden opgepakt.</i></p>	<p>Voor de evaluatie is de beoordelingsmethode uit de Arbomeester 2 gebruikt.</p>	<p>-</p>
<p>Plan van Aanpak <i>Het Plan van Aanpak dient deel uit te maken van de RI&E en dient concreet te zijn met adequate maatregelen volgens de arbeidshygiënische strategie (eerst bronbestrijding) en vermelding van werkwijze, verantwoordelijke voor de uitvoering (plus uitvoerende), de uitvoeringstermijn, afspraken over middelen, budgetten, tijdsbesteding en de evaluatiewijze.</i></p>	<p>In het Plan van Aanpak volgens de systematiek van de Arbomeester 2 kunnen in principe alle verplichte onderdelen worden ingevuld. Dit is wisselend concreet gedaan.</p> <p>Als lastig bij het opstellen van het Plan van Aanpak is genoemd het benoemen van acties als al veel loopt. In aanvulling op de bestaande ondersteunende documenten wordt nog een lijst opgesteld van blijvende aandachtspunten voor alle scholen.</p>	<p>Vul het Plan van Aanpak zo concreet mogelijk in.</p> <p>Pas zeker op momenten van veranderingen, zoals nieuwbouw en herinrichting, de arbeidshygiënische strategie toe.</p> <p>Gebruik de RI&E/het Plan van Aanpak RI&E ook als monitoringsinstrument.</p>

Toetsingscriteria	Bevindingen	Adviezen
<p>Actualiteit, evaluatie en frequentie RI&E</p> <p><i>Een school is een continu veranderende organisatie, terwijl RI&E een momentopname is. Alleen al door het opvolgen van (onderdelen van) de aanbevelingen zal de RI&E en het Plan van Aanpak niet meer actueel zijn. Nieuwe ontwikkelingen (nieuwe wetgeving, belangrijke veranderingen binnen de school, stand van wetenschap) kunnen ook aanleiding zijn tot het bijstellen van de RI&E. Het verdient aanbeveling de RI&E en het Plan van Aanpak periodiek en tenminste jaarlijks, te evalueren en zo nodig bij te stellen.</i></p>	<p>In de taken van de arbocoördinatoren van Agora zijn afspraken over het actueel houden van de RI&E vastgelegd.</p> <p>Twee maal per jaar is er een arbocoördinatorenoverleg voor kennisuitwisseling. Ook de schooldirecteuren ontvangen de agenda's en notulen van deze overleggen.</p>	-

2.2 Toetsing inhoud RI&E en Plan van Aanpak RI&E

In deze paragraaf van de toetsing wordt ingegaan op volledigheid van de RI&E. Zijn alle risicogebieden beoordeeld? Per onderwerp wordt kort beschreven wat de bevindingen zijn. Indien van toepassing worden aanbevelingen gegeven voor de huidige en volgende RI&E's. Bij de onderwerpkeuze en –volgorde is gebruik gemaakt van bijlage 3 van Arbo-Informatieblad 1 'Arbo en verzuimbeleid'. Voor een volledig overzicht van de (deel)onderwerpen wordt verwezen naar bijlage 2.

Toetsingscriteria	Bevindingen	Adviezen
<p>Arbозorg en organisatie van de arbeid</p> <p><i>Is er voldoende aandacht besteed aan de arbозorg en organisatie van de arbeid?</i></p>	<p>Dit is onderdeel van het instrument. Zaken die voor alle Agora scholen spelen zijn al ingevuld in het format dat aan de arbocoördinatoren vooraf aan de RI&E is gestuurd. Er zijn veel protocollen beschikbaar en er is ondersteuning vanuit het Centraal Bureau ten aanzien van het arbobeleid.</p>	
<p>(Advies) Periodiek Arbeidsgezondheidskundig onderzoek</p> <p><i>Een PAGO is een onderzoek onder individuele werknemers naar de relatie tussen gezondheidsklachten en arbeidsrisico's. Het is een wettelijk recht van de werknemer om deel te nemen aan een dergelijk onderzoek indien het werk gezondheidsrisico's met zich mee brengt. In de RI&E dient een PAGO-advies te zijn opgenomen.</i></p>	<p>Binnen Agora is nog geen gericht PAGO-beleid op basis van de RI&E aanwezig. In het format van het Plan van Aanpak RI&E is op basis van de bekende signalen en ZV-cijfers het advies opgenomen om de medewerkers een PAGO PSA (psychosociale arbeidsbelasting) aan te bieden (en ogentest voor beeldschermwerkers). Nog niet alle scholen uit de toetsing hebben gebruik gemaakt van de informatie uit het format.</p>	<p>Advies is om vorm te geven aan een organisatiebreed PAGO-beleid, met onder andere aandacht voor de psych-sociale arbeidsbelasting. Zie bijlage 1 voor een toelichting.</p>

Toetsingscriteria	Bevindingen	Adviezen
<p>Bijzondere groepen: werknemers die grotere risico's lopen</p> <p><i>De RI&E moet - voor zover aanwezig in de onderneming – voldoende specifieke aandacht besteden aan werknemers die grotere risico's lopen te weten jonge werknemers, gehandicapten, zwangeren en werknemers die borstvoeding geven, thuiswerkers, oudere werknemers, onervaren werknemers, werknemers die de Nederlandse taal niet machtig zijn.</i></p>	<p>In de algemene vragenlijst van de RI&E wordt gevraagd naar jongeren (<18 jaar), ouderen (>50 jaar), gehandicapten en stagiaires onder de medewerkers, maar niet of deze en andere groepen grotere risico's lopen. In het arbobeleid van Agora is er wel aandacht voor bijzondere groepen. De Kindmodulen uit de Arbomeester 2 zijn uitgevoerd als onderdeel van de RI&E.</p>	<p>Bespreek per school of de afspraken voor de veiligheid en gezondheid van groepen medewerkers die grotere risico's lopen en derden (denk aan stagiaires, vrijwilligers en schoonmaak) voldoende zijn en neem naar aanleiding hiervan maatregelen.</p>
<p>Nadere Risico-inventarisatie en -evaluatie</p> <p><i>Het Arbobesluit bevat nadere voorschriften voor de risico-inventarisatie en -evaluatie¹ (beoordelen en aanvullende registratie). De RI&E is pas volledig wanneer deze nadere inventarisaties zijn uitgevoerd. In de RI&E dient te zijn aangegeven voor welke onderwerpen dit het geval is.</i></p>	<p>In de RI&E's zijn geen nadere inventarisaties uitgevoerd en is geen advies tot nadere inventarisatie en evaluatie opgenomen.</p> <p>In het algemeen zijn de onderwerpen met het gebruikte instrument voldoende in beeld gebracht. Mogelijke aandachtspunten zijn de geluidsbelasting en lichamelijke belasting bij LO en beeldschermwerk wanneer dit per persoon in totaal meer dan twee uur per dag wordt verricht.</p>	<p>Overleg met de LO-medewerkers en beeldschermwerkers (personen die in totaal meer dan twee uur beeldschermwerk per dag verrichten) en voer zonodig een nadere inventarisatie uit. Desgewenst kan de arbodienst ondersteunen.</p>
<p>Psychosociale arbeidsbelasting (PSA); o.a. agressie en geweld en werkbelasting en stress</p> <p><i>Is er voldoende aandacht besteed aan risico's op gebied van (voorkomen van) agressie en geweld en risico's op het gebied van werkdruk?</i></p>	<p>Het onderwerp welzijn wordt in de RI&E gemist. Als aandachtspunt is de ervaren hoge werkdruk genoemd. Uitval in relatie tot de werkdruk is aangegeven. Ook is aangegeven dat collega's hierdoor zijn vertrokken. Het idee bestaat dat niet naar medewerkers wordt geluisterd. Tevens is weerstand tegen de CAO en het Agora-beleid genoemd. Alsmede de aanwezigheid van moeilijke leerlingen, zowel in het regulier, als speciaal onderwijs. Als belastend is genoemd dat men tijdens de lessen de telefoon dient op te nemen. Beleid voor opvang na incidenten of calamiteiten is niet aanwezig.</p>	<p>Advies is om met prioriteit deze punten nader in beeld te brengen met een PAGO PSA en maatregelen op de genoemde gebieden te treffen.</p> <p>Advies is om trainingen op het gebied van agressie en geweld, sociale veiligheid, werkdruk en werkstress en mentale veerkracht periodiek te laten volgen.</p>

¹ Voor de volgende onderwerpen geldt een nadere RI&E-verplichting: jeugdigen; zwangeren; voorkoming en beperking van zware ongevallen met gevaarlijke stoffen; gevaren in verband met explosieve atmosferen; gevaarlijke stoffen in het algemeen; voor de voortplanting giftige stoffen; kankerverwekkende of mutagene stoffen of kankerverwekkende processen; asbest; biologische agentia; thuiswerk met gevaarlijke stoffen; fysieke belasting; beeldschermwerk; lawaai (geluid); mechanische trillingen); arbeidsmiddelen, persoonlijke beschermingsmiddelen; ioniserende straling uit bijvoorbeeld een toestel, dan wel radioactieve stof.

Toetsingscriteria	Bevindingen	Adviezen
<p>Bedrijfshulpverlening (BHV)</p> <p><i>Is er voldoende aandacht besteed aan (de organisatie van) de bedrijfshulpverlening?</i></p>	<p>Vanuit Centraal is er veel aandacht voor de organisatie van de BHV. Zo zijn er circa 255 van de 700 medewerkers opgeleid als BHV'er, is geëxperimenteerd met BHV voor leerlingen groep 7/8 op de Willibrordschool en voeren de centrale arbocoördinatoren periodieke bezoeken aan de scholen uit waarbij de brandmeldinstallaties worden gecheckt. In principe wordt de richtlijn 1 BHV'er op 50 aanwezigen aangehouden. Ook voor andere gebruikers van de schoolgebouwen. Gebruikersvergunningen en maximum aantallen aanwezigen per ruimte zijn bekend en leidend voor het maximum aantal aanwezigen en het stoelenplan; door de scholen is aangegeven dat men zich hier wisselend aan houdt. Als aandachtspunt is genoemd dat medewerkers niet altijd BHV willen volgen en dat het met name bij parttimers lastig is om voldoende medewerkers op te leiden.</p>	<p>Omdat in de Arbomeester niet wordt gevraagd naar aantal medewerkers en leerlingen en evenmin naar o.a. locaties en bouwlagen, wordt geadviseerd dit te benoemen in relatie tot de organisatie van de BHV en het aantal BHV'ers.</p> <p>Leg de samenwerking met andere gebruikers van de schoolgebouwen vast en oefen de organisatie periodiek. Leg de evaluaties vast. Toon aan dat aan de maximum aantallen van de gebruikersvergunningen wordt gehouden, ook bij bijzondere evenementen. Bespreek hoe men ook in de toekomst de zorg voor de bedrijfshulpverlening waarborgt.</p>
<p>Inrichting arbeidsplaatsen</p> <p><i>Is er voldoende aandacht besteed aan risico's welke een relatie hebben met de inrichting van de arbeidsplaatsen in het algemeen, (voorkomen van) struikelen, uitglijden en vallen van een hoogte in het bijzonder?</i></p>	<p>In principe hebben de scholen hier zelf aandacht voor.</p> <p>Bovenschools is gekozen voor Schilte meubilair in verband met uitwisselbaarheid. Er wordt op de scholen zowel gebruik gemaakt van tafels met een vaste hoogte, waarbij de stoelen beschikken over voetenplankjes die zich op verschillende afstanden van de vloer bevinden, als van tafels en stoelen van verschillende hoogten.</p> <p>In verband met nieuwbouw worden op scholen in afwachting hiervan maatregelen uitgesteld tot na de nieuwbouw.</p>	<p>Advies is om in principe te kiezen voor tafels van verschillende hoogten in plaats van stoelen met (kleine) voetenplankjes voor de leerlingen, omdat er dan sprake is van een groter steunvlak voor de voeten.</p> <p>Advies is om (acut) onveilige situatie wel per direct aan te pakken.</p> <p>Laat voor de geplande nieuwbouw een preventieve toets op de arboaspecten uitvoeren.</p> <p>Voer tijdens de opleveringsfase van de nieuwbouw een nieuwe RI&E uit, zodat eventuele gebreken nog in de opleveringsfase hersteld kunnen worden.</p>
<p>Fysieke belasting; beeldschermwerk</p> <p><i>Is er – voor zover van toepassing - voldoende aandacht besteed aan risico's op gebied van fysieke belasting in het algemeen, beeldschermwerk in het bijzonder?</i></p>	<p>Uit het toetsingsbezoek blijkt dat hier niet altijd voldoende aandacht voor is.</p> <p>Aandachtspunten met betrekking tot digibord zijn in RI&E aangegeven.</p>	<p>Neem dit punt vooral mee in het preventieve beleid (aanschaf meubilair en hulpmiddelen) en voorlichting.</p> <p>Kies bij aanschaf voor in hoogte verstelbare digiborden.</p>

Toetsingscriteria	Bevindingen	Adviezen
<p>Fysische factoren</p> <p><i>Is er voldoende aandacht besteed aan risico's op gebied van fysische factoren (geluid, verlichting, daglicht, gevaarlijke stoffen) in het algemeen en het fysische binnenklimaat in het bijzonder?</i></p>	<p>Hier is aandacht voor in de RI&E. Veel binnenklimaatproblemen zijn uit de RI&E naar voren gekomen. Als aandachtspunt is genoemd dat wordt ervaren dat aan de aanpak van gesignaleerde problemen geen/onvoldoende invulling wordt gegeven. Ook worden problemen niet meer gemeld, omdat wordt ervaren dat ze niet worden opgepakt.</p> <p>Venti-Lights zijn aanwezig, maar worden niet consequent gebruikt en gerouleerd over de klassen. Aangegeven is dat voor de ventilatie- en klimaatinstallaties jaarlijkse onderhoudscontracten zijn afgesloten, maar de werking veelal onvoldoende worden ervaren. Voor de vakleerkrachten speelt mogelijk geluidsbelasting.</p>	<p>Maak Agora-breed afspraken hoe om te gaan met bestaande binnenklimaatproblemen en het preventieve beleid op dit gebied.</p> <p>Advies is de geluidsbelasting van de LO-krachten nader te inventariseren en Agora-beleid op dit gebied te ontwikkelen.</p> <p>Desgewenst kan de arbodienst (Agora-breed) ondersteunen bij onderzoek en advies op het gebied van binnenklimaat en geluid.</p>
<p>Arbeidsmiddelen</p> <p><i>Is er – voor zover van toepassing - voldoende aandacht besteed aan risico's welke een relatie hebben met de in gebruik zijnde arbeidsmiddelen?</i></p>	<p>Periodieke keuringen zijn vanuit centraal geregeld. Een bovenschoolse onderhoudsmonteur met doelmatig gereedschap is aanwezig. Nog niet op alle scholen is de inventarisatie naar arbeidsmiddelen/ gereedschappen uitgevoerd, zoals vanuit centraal is geïnitieerd. Het veilig wegwerken van elektriciteitsnoeren vormt een aandachtspunt voor de scholen.</p>	<p>Geef hier waar nodig nog invulling aan. Denk hierbij ook aan derden.</p>
<p>Persoonlijke beschermingsmiddelen & veiligheids- en gezondheidssignalering</p>	<p>In het algemeen niet van toepassing.</p>	<p>-</p>
<p>Werk- en rusttijden</p> <p><i>Is er – voor zover van toepassing - voldoende aandacht besteed aan risico's op gebied van werk- en rusttijden?</i></p>	<p>Risico's op dit gebied zijn niet uit de RI&E's naar voren gekomen. Aangegeven is wel dat de verandering van de werk- en rusttijden door de nieuwe CAO (5 werkdagen van 8 uur, extra gewerkte uren dient men tussen de vakanties in op te nemen en één van de 6 weken zomervakantie wordt gebruikt voor scholing) tot een ervaren verzwaring leiden.</p>	<p>-</p>

Zorg van de Zaak

2.3 Toetsing RI&E en Plan van Aanpak RI&E aanvulling per school

In aanvulling op de toetsingscriteria in de paragrafen 2.1 en 2.2 is in deze paragraaf een samenvatting van opvallende bevindingen en adviezen per school gegeven. Hierbij zijn ook de bevindingen en aanbevelingen van de toetsing uit 2012/2013 betrokken. Onder de naam van de school is de naam van de arbocoördinator en de informatie uit de algemene vragenlijst opgenomen. Voor de algemene toetsingsaanbevelingen wordt verwezen naar paragraaf 2.1 en 2.2.

Zorg van de Zaak

School	Bevinding	Adviezen
<p>WormerWieken <i>AC Brigitta Broersen (checklist ingevuld) -> Bregje Patist (gestart na kerstvakantie en aanwezig bij toetsing)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Dir, leerkrachten, onderwijsassistent, LO, inc. conciërge; 5 medewerkers>50jaar, stagiaires</i> - <i>ZV% 2016, 2015, 2014: 6,28, 7,75, 9,13%</i> - <i>MF ZV 2016, 2015, 2014:0,67, 0,57, 1,38; geen ongevallen</i> - <i>Gebouw 16 jaar oud; wrs 1 groep minder waardoor 1 fte minder</i> - <i>P-MR, directie en LO betrokken bij invullen RI&E; doornemen Plan van Aanpak met directie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - In het algemeen concrete aandachtspunten benoemd en concreet Plan van Aanpak; in het Plan van Aanpak (eerste deel) is niet de informatie uit het Agora-format (het vooringevulde Plan van Aanpak) verwerkt, wel in het tweede deel (tabel met vragen). 	<ul style="list-style-type: none"> - Neem ook de info uit het Agora-format op in het Plan van Aanpak. - Breng klachten akoestiek nader in beeld. - Zie memo KP Broek voor adviezen stemgebruik. - Neem op korte termijn actie mbt beveiliging ramen en veilige opslag materiaal/gereedschap. - Besteed aandacht aan/check acties mbt: beleid PSA, afspraken acties opvang na incidenten, capaciteit en samenwerking BHV, afwerking materialen (oa muren), omvang groepen, ergonomische beeldschermrichting (kleine bureaus), gezond binnenklimaat klassen en gymzaal (warm&benauwd), geluid gymzaal, veiligheid gymzaal (deel betonblokken vloer), opstelling kopieerapparaat (zie bijlage 4), hygiëne toiletten, veiligheid bij alarmering.
	-	-

3. Conclusie en aanbevelingen

Conclusies

De voornaamste conclusies van de beoordeling zijn:

- Er is door de algemeen en ondersteunend arbocoördinator veel werk gestoken in het informeren en faciliteren van de schoolarbocoördinatoren bij de uitvoering van de RI&E. Uit de aanpak blijkt het belang dat Agora aan de zorg voor goede arbeidsomstandigheden hecht. In de praktijk wordt door de arbocoördinatoren ervaren dat arbo geen prioriteit heeft.
- De RI&E's en de Plannen van Aanpak van de 8 scholen van Agora uit deze rapportage voldoen – met inachtneming van de gegeven aanbevelingen - aan de eisen en zijn in het algemeen voldoende volledig, betrouwbaar en actueel. Uit het toetsingsbezoek aan de Regenboog locatie Brandakker blijkt dat nog wel aanvullende aandachtspunten uit de rondgang naar voren zijn gekomen.

Aanbevelingen

De voornaamste aanbevelingen zijn:

- Verwerk de opmerkingen zoals genoemd in hoofdstuk 2 van dit rapport in de RI&E(-rapportages) en Plannen van Aanpak. Betrek vooral de medewerkers meer bij de RI&E. Overweeg om (roulerend) een steekproef van scholen een toetsings- en/of verdiepingsbezoek aan te bieden.
- Leg het Plan van Aanpak ter instemming voor aan de MR, voor zover dit nog niet heeft plaatsgevonden.
- Zorg ervoor dat iedere werknemer kennis kan nemen van de RI&E.
- Evalueer minimaal eenmaal per jaar of de RI&E en het Plan van Aanpak nog actueel zijn, of de risico's op het werk voldoende beheerst zijn en de verbeteringen het gewenste effect hebben bereikt. Wanneer de arbeidsomstandigheden wijzigen door nieuw-/ verbouw of reorganisatie etc. dient de RI&E (voor dat deel) geactualiseerd te worden.
- Bespreek op welke manier de implementatie van het Plan van Aanpak RI&E explicieter op de agenda komt.

Bijlage 1: Advies Periodiek Arbeidsgezondheidskundig Onderzoek

Begrippen PAGO en PMO

Omdat de begrippen Periodiek Gezondheidskundig Onderzoek (PAGO) en Preventief Medisch Onderzoek (PMO) regelmatig door elkaar worden gebruikt, wordt toegelicht wat hieronder wordt verstaan. Hierbij is rekening gehouden met de arbowetgeving en de leidraad PMO van de Nederlandse Vereniging van Bedrijfsartsen (NVAB).

PAGO

Aan een arbeidsgezondheidskundig onderzoek stelt de wet- en regelgeving de volgende eisen:

- De werkgever stelt de werknemers periodiek in de gelegenheid een onderzoek te ondergaan, dat erop is gericht de risico's die de arbeid voor de gezondheid van de werknemers met zich brengt zoveel mogelijk te voorkomen of te beperken (Arbowet art. 18). Medewerkers kunnen hier op vrijwillige basis gebruik van maken.
- De inhoud van het onderzoek moet zijn afgestemd op de gevaren en risico's die de arbeid voor de gezondheid van de werknemers kan hebben (Nota van toelichting Arbowet).
Zo hoeft bijvoorbeeld het gehoor alleen onderzocht te worden als in het werk sprake is van geluidsdosisniveaus die kunnen leiden tot gehoorschade.
- Het Arbobesluit stelt dat in bepaalde situaties een arbeidsgezondheidskundig onderzoek aan relevante werknemers moet worden aangeboden, in aanvulling op het (P)AGO conform Arbowet artikel 18, namelijk aan o.a.:
 - Iedere werknemer die voor de eerste keer nachtdienst (min. 1 uur werken tussen 00:00 - 06:00) gaat verrichten (Arbobesluit, artikel 2.43);
 - Iedere werknemer die voor de eerste keer belast wordt met arbeid aan een beeldscherm (Arbobesluit, artikel 5.11).
 - Iedere werknemer die wordt blootgesteld aan een geluidsdosisniveau van 80 dB(A) (Arbobesluit, artikel 6.10).

Een PAGO is functie-/risicogebonden (dus niet automatisch voor alle medewerkers) en moet verplicht worden aangeboden:

- Als er sprake is van een restrisico (zie RI&E-rapportage);
- Als een (P)AGO als tool kan worden ingezet om vroegtijdig gezondheidsschade te bepalen.

PMO

Mede door het opkomende gezondheidsmanagement wordt in de PMO-leidraad van de NVAB, naast de arbeidsgerelateerde aandachtspunten uit de RI&E (PAGO-indicaties), meer aandacht gegeven aan algemene gezondheidsklachten. Onder PMO wordt over het algemeen een soort health check verstaan, waar de indicatoren voor (P)AGO niet onder vallen.

Een PMO wordt aangeboden:

- Los van de arbeidsrisico's;
- Aan alle medewerkers ongeacht functie en leeftijd;
- Los, of in combinatie met PAGO;
- Los of in combinatie met andere onderzoeken zoals een MTO;
- Als health check, eventueel aangevuld met onderwerpen als vitaliteit, life style, work ability.

Advies PAGO/PMO

Op basis van de uitgevoerde RI&E kan in overleg met de bedrijfsarts en de arbeidshygiënist invulling worden gegeven aan een PAGO/PMO. Onderstaande tabel kan hierbij als leidraad dienen.

School, locatie, functie	Soort belasting	Soort onderzoek	Richtlijn/advies frequentie
Alle onderwijzend personeel, directies	Psychosociale belasting	Gerichte vragenlijsten, eventueel gevolgd door een individueel gesprek op basis van de uitkomsten van de vragenlijst (bedrijfsarts, A&O)	In overleg
NVT	Afwijkende werktijden	Vragenlijst onderzoek naar stress als gevolg van verstoring biologische klok	In overleg
NVT	Nachtarbeid	Vragenlijst onderzoek naar stress als gevolg van verstoring biologische klok	Voor aanvang en elke 3 jaar
Administratie, Centraal Bureau, directies, onderwijzend personeel	Beeldschermwerk (> 2u/dag)	Vragenlijst naar klachten aan ogen, nek, schouders en armen, evt. gevolgd door biometrisch en lichamelijk onderzoek	Bij aanvang en elke 4 jaar
Conciërges, vakleerkrachten LO	Fysieke belasting	Vragenlijst bewegingsapparaat, evt. gevolgd door biometrisch en lichamelijk onderzoek	Elke 4 jaar
Conciërges, schoonmaak Werken met gevaarlijke stoffen	Gevaarlijke stoffen	Gerichte vragenlijst, aangevuld met relevant medisch onderzoek afhankelijk van het soort stoffen waar medewerkers mee in aanraking komen	Elke 4 jaar
Vakleerkrachten LO Conciërges, HV Werkzaamheden met blootstelling aan schadelijk geluid (dagdosis >80 dB(A))	Schadelijk geluid	Vragenlijst gehoor&evenwicht en drempelaudiogram	Elke 1, 2 of 4 jaar (afhankelijk van de mate van blootstelling aan lawaai).
NVT Werken met biologische agentia klasse 2, 3 of 4	Biologische agentia	Gericht onderzoek met specifieke vragenlijst aangevuld met relevant medisch onderzoek	Elke 4 jaar
NVT Bij werkzaamheden waarbij trillingen boven de actiewaarde Arbobesluit	Trillingen (hand-arm of lichaam)	Vragenlijst Fysieke belasting, bewegingsapparaat, eventueel aangevuld met lichamelijk onderzoek (rug, grijpfunctie etc.)	Elke 4 jaar
NVT	Lood	Gericht onderzoek zoals lood in bloed bepaling (en simultaan lood in lucht meten)	Jaarlijks
NVT	Kwarts	Gericht onderzoek zoals longfunctietest e.d.	Elke 4 jaar
NVT Werken met/bij ioniserende straling	Ioniserende straling	Periodiek gericht onderzoek: Vragenlijst algemene gezondheid, evt. gevolgd door	Jaarlijks

School, locatie, functie	Soort belasting	Soort onderzoek	Richtlijn/advies frequentie
		aanvullend onderzoek (huid, ogen etc.)	
NVT Asbestsaneerders	Asbest	Gerichte periodieke asbestkeuring conform richtlijn	Elke 3 jaar
Chaufeurs groot rijbewijs Leerlingenvervoer?	Beroepsvervoer	Verplichte chauffeurskeuring groot rijbewijs	Elke 5 jaar of vaker, afhankelijk van de leeftijd of eerder gesignaleerde restrisico's
NVT Vuilnisophaaldienst (handmatig)	Fysieke belasting	P90 keuring	Elke 1, 2 of 4 jaar
NVT	Verontreinigde grond	Gerichte periodieke keuring CROW-132 A, A+B of A+B+C	Jaarlijks

Bijlage 2: Beoordeelde aandachtsgebieden

Bij de toetsing van de RI&E zijn onderstaande (**roze**) aandachtsgebieden beoordeeld, gebaseerd op bijlage 1 uit Arbo-Informatieblad 1. Verder kunnen de (**blauwe**) aandachtsgebieden van het Zorg van de Zaak Netwerk aan bod geweest zijn.

Arbozorg en organisatie van de arbeid

- Arbobeleid
- Taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden (TVB)
- Samenwerking en overleg
- Toegang van werknemers tot een arbodeskundige (o.a. preventiemedewerker)
- Plan van Aanpak
- Voorlichting en instructie
- Toezicht door leidinggevenden
- Gedrag van werknemers
- Arbeidsgezondheidskundig onderzoek (PAGO en PMO)
- Bijzondere categorieën werknemers (uitzendkrachten, stagiaires, jeugdigen, zwangeren, vrijwilligers, anderstaligen en plaats- en tijdonafhankelijke werkers)
- Werknemers met een beperking/gedeeltelijk arbeidsongeschikt
- Zorg voor andere personen/derden (zoals bezoekers en voorbijgangers)
- Opdrachtgever, ontwerper of uitvoerende partij bouwwerk

Psychosociale arbeidsbelasting (PSA)

- Discriminatie (direct en indirect onderscheid)
- Agressie en geweld
- Seksuele intimidatie
- Pesten
- Werkdruk
- Stress

Bedrijfs hulpverlening

- Bedrijfs hulpverleners
- BHV-organisatie
- Oefening

Inrichting arbeidsplaatsen

- Algemene aspecten (zoals orde en netheid, onderhoud, controle en keuring)
- Voorzieningen in noodsituaties (zoals blusmiddelen, vluchtwegen en nooduitgangen)
- Inrichtingseisen (zoals eisen voor werkruimten, bewegingsruimte en werken op hoogte)
- Pauzeruimten en andere voorzieningen (zoals kleedruimte, wasruimte en doucheruimte)

Gevaarlijke stoffen en biologische agentia

- Gevaarlijke stoffen, waaronder:
 - Aanwezigheid van deze stoffen
 - Informatie door onder meer veiligheidsinformatiebladen, gevarenetiketten en beoordeling van de blootstelling
 - Beheersing en beperking van de blootstelling conform de arbeidshygiënische strategie
 - Opslag
 - Bijzondere gevaren van nanodeeltjes
 - Werken in besloten ruimten
 - ARIE (aanvullende RI&E)

- Biologische agentia, waaronder allergenen
- REACH, ATEX, GHS, PGS-15

Fysieke belasting

- Leveren van kracht, (zoals tillen, duwen, trekken, vasthouden, ondersteunen en dragen)
- Werkhouding (zoals ongunstige en statische lichaamshoudingen, staan, zitten)
- Bewegingen (zoals lopen, repeterende bewegingen en plotselinge bewegingen)
- Maatregelen om fysieke belasting te beperken conform arbeidshygiënische strategie
- Beeldschermwerk en zittend kantoorwerk

Fysische factoren

- Klimaat en ventilatie
- Verlichting en daglicht
- Geluid (zowel schadelijk geluid als hinderlijk geluid);
- Straling (zoals ioniserende straling, niet-ioniserende straling, UV-straling, kunstmatige optische straling zoals laserstraling, extreem laagfrequente ELF-straling)
- Werken onder overdruk (zoals duikarbeid)
- Trillingen (zowel hand-armtrillingen als lichaamstrillingen)

Arbeidsmiddelen en specifieke werkzaamheden

- Overzicht / register
- Risicobeoordeling (verdiepende RI&E Arbeidsmiddelen)
- CE-markering
- Beveiligingen / veiligheidsvoorzieningen / noodstopvoorzieningen
- Onderhoud en keuring arbeidsmiddelen (o.a. NEN 3140)
- Bevoegdheid gebruik arbeidsmiddelen
- Hijs- en hefwerktuigen
- Transportmiddelen

Persoonlijke beschermingsmiddelen en veiligheids- en gezondheidssignalering

- Persoonlijke beschermingsmiddelen (o.a. noodzaak, keuze, beschikbaarheid en gebruik)
- Veiligheids- en gezondheidssignalering (o.a. aanwezigheid en leesbaarheid)

Werk- en rusttijden

- Ploegendienst
- Werk- en rusttijden in de praktijk

Duurzame inzetbaarheid

- Werknemers @home, @risk, @work (Classification of Functioning, Disability en Health)
- Inzicht, bijvoorbeeld via een MTO, in PSA, functie-/taakinhoud en ontplooiingsmogelijkheden, arbeidsverhoudingen en stijl van leidinggeven
- Mentale veerkracht van organisaties en/of ouderen na inkrimping of reorganisatie
- Vitaliteit, gezondheid en arbeidsomstandigheden (PMO, RI&E, cursus agressie etc.)
- Employability en scholing (POP, doorgroei cursus, EVC-traject, opleidingsbudget etc.)
- Mobiliteit en preventiebeleid (functieverbreding, taakrotatie, werk-naar-werk, job crafting etc.)
- Loopbaancoaching en werkervaringsplaatsen
- Specifieke aandacht oudere werknemers (vrijstelling diensten, werktijdaanpassing etc.)
- Afscheid nemen van aangeleerd gedrag, leefstijl en gewoontes (move your mind)
- Verzuim- en re-integratiebeleid:
 - Scenarioplanning bij middellang en lang verzuim op organisatieniveau (methodische aanpak introduceren, verbinden, borgen en bewaken)

- Mijn Duurzaam Inzetbaarheids Plan voor de medewerker (medewerker 'at risk' werkt doelgericht werkt aan het maken van zijn eigen plan, ondersteund door leidinggevende)
- Dossierschouwen/schadelastberekening
- Sociaal Medisch Team of Poortwachter Advies Commissie (scenarioplanning)
- (Dreigend) verzuim door mantelzorg, loonbeslag en andere privé problematiek
- (Dreigend) verzuim door disfunctioneren, conflicten en ongewenste omgangsvormen

Wetgeving en (arbo)managementsystemen

- Op de hoogte van alle relevante wetgeving en wijzigingen daarin
- Borging van actiepunten (PDCA-cyclus)
- OHSAS 18001, INK en HKZ certificering
- Arbocatalogi en branche-RI&E's
- Voorschriften vanuit CAO
- Loosansactiebeleid UWV

Biologische agentia

- Inventarisatie en evaluatie van de blootstelling (nauwelijks bl., gerede bl. of werken met b.a.) aan de volgende biologische agentia die infecties, allergieën, kanker etc. kunnen veroorzaken:
 - Bacteriën zoals legionella, MRSA, TBC, endotoxine etc.
 - Virussen zoals hepatitis A/B/C, HIV, rubella etc.
 - Schimmels zoals aspergillus
 - Parasieten zoals teken, scabies (schurftmijt), etc.
- Prikaccidenten (contact met bloed verontreinigde lichaamsvloeistoffen)
- Vaccinatiebeleid, curatieve behandeling en beheersmaatregelen zoals infectie- en hygiëne(protocollen)

Beeldschermwerk

- Specifieke eisen van toepassing vanaf 2 uur per dag per persoon
- Aandacht voor de gevaren voor het gezichtsvermogen en de fysieke en psychische belasting
- Werkplekoppervlakte (NEN 1824)
- Aanbod visusmeting en beeldschermbril
- Bureau (NEN 2449)
- Bureaustoel (NEN-EN 1335)
- Apparatuur (Arboregeling art. 5.1 zoals tekengrootte, luminantie, beeldscherm, toetsenbord, documenthouder en voetensteun)
- Inrichting beeldschermwerkplek (Arboregeling art. 5.2 zoals contract, reflectie, geluid etc.)
- Programmatuur (Arboregeling art. 5.3 zoals aanpassing aan de verrichte taak)
- Gebruik van ergonomisch ongunstige laptops, iPads etc. en bijbehorende hulpmiddelen
- Voorlichting en instructie
- Visuele informatie en bedieningsmiddelen

Plaatsonafhankelijke arbeid (werken onderweg, thuis en bij derden)

- Het Nieuwe Werken: beleid, implementatie en in praktijk (faciliteren van medewerkers i.p.v. werkplekken)
- Inventarisatieplicht en zorgplicht van de werkgever
- (Training) stijl van leidinggeven, lifehacking, output gestuurd werken en communicatie
- Reguliere eisen t.a.v. PSA, gevaarlijke stoffen, fysieke belasting, beeldschermwerk, kunstverlichting en arbeidsmiddelen
- Melden arbeidsongevallen bij plaatsonafhankelijke arbeid

Onregelmatige werktijden

- Inventarisatie en evaluatie van specifieke risico's en gezondheidseffecten
- Arbeidgezondheidskundig onderzoek bij nachtdiensten
- Gezond roosteren
- Specifieke risicogroepen, zoals jeugdigen, zwangeren, ouderen en mensen met medische aandoeningen
- Aandacht voor de persoonlijke omstandigheden van werknemers
- Aandacht voor gezonde leefstijl

Nieuw-/verbouw en (her)ontwerp van gebouw, werkplek, voertuig, productieproces etc.

- Programma van eisen
- Betrokkenheid van gebruikers
- Arbo-advies op bouw-/ontwerptekeningen (bronaanpak arbeidshygiënische strategie)

Bijlage 3: Toelichting toetsingscriteria beeldschermwerk

** Toetsingscriterium werktijden

Er mag niet langer dan twee uur achter elkaar aan het beeldscherm worden gewerkt. Is het niet mogelijk het werk af te wisselen met andere werkzaamheden, dan moet minimaal 10 minuten worden gepauzeerd. Bij intensief beeldschermwerk (uitsluitend gegevens invoeren en/of aflezen) wordt aanbevolen ieder uur te pauzeren. De totale werktijd aan het beeldscherm mag niet meer dan 5 à 6 uur per dag bedragen.

** Toetsingscriterium bureaustoel

Voor kantoorstoelen is de nieuwe norm NEN-EN 1335 van kracht geworden. In deze norm staat wat een goede houding is en welke afmetingen worden aangehouden voor een bepaald aspect. Volgens de Arboret moet de werkgever op basis van de huidige stand van zaken een goede stoel ter beschikking stellen. In de norm wordt onderscheid gemaakt tussen drie typen stoelen. Voor beeldschermwerk adviseren wij de stoel uit de NEN-EN 1335 die over de volgende aspecten beschikt (omdat de Nederlandse amendementen alleen betrekking hebben op type A, kan worden geïnterpreteerd dat de andere twee typen uit de norm niet van belang zijn voor de Nederlandse situatie):

- draaibaar
- in hoogte verstelbaar van 390-510mm
- zitdiepte instelbaar van 400-440mm (dit kan door hoekverstelling van de rug)
- zitvlakhoek instelbaar van -2° tot -7°
- rugsteunpunt instelbaar op 170-220mm boven het zitvlak (de vorm moet aan de oude NEN 1812* voldoen)

Opvallend in de norm is dat de armsteunen niet in hoogte en in breedte verstelbaar hoeven te zijn. Als ze wel in hoogte instelbaar zijn, dan dient het bereik 200-270mm ten opzichte van het middelpunt van de stoelzitting te zijn. De maximale breedte mag 510mm zijn. Bovendien geldt dat de armsteunen kort moeten zijn om goed te kunnen aanschuiven (voorzijde zitvlak tot voorzijde armsteun 200-240mm).

Als toevoeging aan de nieuwe norm adviseren wij de hoogte en breedte instelbaarheid van de armsteunen, temeer omdat in de praktijk blijkt dat bij een groot deel van de vrouwen de standaardbreedte-instelling te groot is. Bij het ontbreken van een hoogte-instelbaarheid kan bovendien de schoudergordel onvoldoende ondersteund worden.

Volgens de oude Nederlandse norm NEN 1812 (type HAV/HRAV) beschikt een stoel over:

- een in hoogte verstelbare zitting (min. tussen 41 en 53 cm, gemeten aan de voorzijde van de zitting)
- zitdiepteverstelbaarheid (minimaal tussen 40 en 44 cm)
- hoge rugleuning (tenminste 37 cm en voorzien van een lendensteunvlak van 22 cm hoog met een verticale bolling met een straal die ligt tussen de 25 en 30 cm).
- korte (tenminste 20 cm afstand tussen de voorzijde van de armsteunen en de voorzijde van de zitting), in hoogte verstelbare armsteunen (tussen 20 en 27 cm boven de stoelzitting)
- bij regelmatig gebruik van de muis wordt voor de armsteunen het volgende aangeraden: hoogte-instelbereik van 20 tot 30 cm; een breedte-instelling van 42 tot 50 cm; een steunvlak van tenminste 15 bij 6 cm dat iets naar voren schuin afloopt
- een veilige constructie en eventueel een kantelmechanisme dat vastgezet kan worden en waarbij bij voorkeur de hoek tussen rugleuning en zitting gelijk blijft.

In aanvulling op de NEN-EN 1335 zijn in de Nederlandse praktijkrichtlijn NPR 1813 aanvullende richtlijnen gesteld aan de Nederlandse kantoorstoel om deze voor 90% van de Nederlandse beroepsbevolking te laten voldoen. Bij de keuze van een stoel wordt daarom geadviseerd dat deze op alle punten van de NPR 1813 is goedgekeurd. In het **NEN-register Kantoorstoelen** staan kantoorstoelen waarbij in de maatvoering rekening is gehouden met de lichaamsmaten van de Nederlandse beroepsbevolking. Deze maten staan beschreven in de Nederlandse Praktijkrichtlijn NPR 1813. Het register is een onafhankelijk naslagwerk (zie <http://www.nen.nl/Normontwikkeling/Certificatieschemas-en-keurmerken/Schemabeheer/NENregister-Kantoorstoelen.htm>).

**** Toetsingscriterium werktafel**

Werktafels dienen minimaal te voldoen aan de norm NEN 2449:

- het bovenblad is geheel vlak of bestaat uit twee onafhankelijk van elkaar in te stellen bladen
- het werkvlak is minimaal 120 cm (advieswaarde 160 à 180 cm) breed en voldoende diep om een juiste kijkafstand te realiseren. De comfortabele kijkafstand ligt tussen de 50 en 70 cm. De tekenhoogte (hoogte van de tekens op het scherm) dient wel minimaal 2,9 mm te zijn. De diepte van de tafel dient dan minimaal gelijk te zijn aan de kijkafstand vermeerderd met de diepte van het beeldscherm.
- het werkvlak kan in hoogte verstelbaar zijn (bij voorkeur tussen 62 en 82 cm boven de vloer). Werktafels met een vaste hoogte (tussen 74 en 76 cm) kunnen alleen gebruikt worden indien de hoogte aan de individuele gebruiker is aangepast (bij een te lage tafel verhogen met een hulpmiddel, bij een te hoge tafel gebruik maken van een voetensteun)
- de werkhogte voor lees- en schrijfwerk en werken met de muis ligt in het algemeen 5 cm hoger dan de werkhogte voor beeldschermwerk
- er dient voldoende beenruimte (ten minste 60 cm breed en 65 cm diep) te zijn en voldoende vrije voetenruimte (tenminste 80 cm diep)
- de dikte van het bovenblad inclusief draagconstructie is aan de voorzijde zo dun mogelijk (maximaal 5 cm)
- het werkblad dient licht getint te zijn, maar niet spiegelend/glanzend.

**** Toetsingscriterium voetensteun**

Een voetensteun moet voldoen aan de volgende eisen (DIN 4556):

- het steunvlak moet minimaal 45 cm breed en 35 cm diep en slipvrij zijn
- de hoogte van het steunvlak moet instelbaar zijn en aan de voorzijde liggen tussen de 5 en 10 cm (of aangepast aan de persoon)
- de hellingshoek moet tussen 5° en 15° liggen of de hellingshoek moet instelbaar zijn
- de verstellingen dienen eenvoudig te kunnen worden uitgevoerd.

**** Toetsingscriterium muis**

Eisen aan een goede muis(instelling):

- de muis mag geen scherpe hoeken hebben;
- de muis moet zo plat mogelijk zijn, altijd dunner dan 4 cm;
- de muis glijdt soepel op een goede (enigszins ruwe) mat;
- de kogel bevindt zich voorin de muis ter -hoogte van de vingers;
- de muis is bijna symmetrisch en neutraal van vorm (inwisselbaar voor links/rechts gebruik);
- de muissnelheid is niet te snel en niet te langzaam ingesteld;
- de kabel tussen muis en computer is lang genoeg;
- het mechanisme van de muis wordt regelmatig schoongemaakt;
- het dubbelklikken is niet te snel ingesteld of dubbelklikken kan met een derde muisknop;
- de muisknoppen zijn niet te licht ingesteld, zodat de vingers op de knoppen kunnen rusten.

**** Adviezen muisgebruik**

Met betrekking tot het gebruik van de muis gelden de volgende aanbevelingen :

- De duur van het 'muizen' beperken door regelmatige afwisseling van houding of werkzaamheid en korte onderbrekingen (maak ook gebruik van functietoetsen).
- Bedien de muis afwisselend vanuit de rechter- en linkerarm.
- Voorkom het werken met gestrekte arm(en) en aangespannen spieren door in een ontspannen houding te werken.
- De muis zo dicht mogelijk bij het lichaam en in het verlengde van de arm plaatsen, indien veelvuldig met de muis wordt gewerkt kan het toetsenbord opzij worden geschoven.
- Zorg voor een goede ondersteuning van de onderarm.
- De muis zo min mogelijk vanuit de pols of vingers besturen, maar vooral vanuit de onderarm.
- De muis loslaten wanneer deze niet wordt gebruikt.

**** Toetsingscriterium helderheidswering**

In de omgeving waarin beeldschermwerk wordt verricht dient mogelijke verblinding en hinderlijke reflectie op de werkplek en het beeldscherm te worden vermeden. De ramen moeten zijn uitgerust met passende instelbare helderheidswering om de intensiteit van het licht dat op de werkplek valt te verminderen (Arbeidsomstandighedenregeling, artikel 5.2). Om de warmte van de zonnestraling buiten te houden, is buitenzonwering het meest doeltreffend.

**** Houdingsadviezen**

- Zorg voor voldoende ondersteuning van de rug ter hoogte van de lendenen door een op de juiste hoogte geplaatst lendensteunvlak.
- Wees alert op een rechte houding, waarbij de natuurlijke houding van de rug zoveel mogelijk wordt gehandhaafd.
- Zorg voor afwisseling in de werkhouding, beweeg regelmatig rug, nek en schouders (voer eventueel oefeningen uit).
- De onderarmen moeten tijdens het verrichten van beeldschermwerkzaamheden worden ondersteund door de armsteunen, met de armen in een hoek van 90 graden en ontspannen schouders.
- Zorg zoveel mogelijk voor een horizontale, rechte stand van de onderarmen. Het toetsenbord en de muis moeten binnen handbereik staan en recht voor de gebruiker.
- Plaats het beeldscherm op een kijkafstand tussen de 50 en 70 cm recht voor de gebruiker.
- Het verdient de voorkeur om het beeldscherm haaks op het raam en zover mogelijk daarvan verwijderd te plaatsen.

Bijlage 4: Richtlijnen opstelling kantoorapparatuur

Laserprinters en kopieerapparatuur kunnen hinder veroorzaken en in extreme gevallen gezondheidsklachten. Belastende factoren zijn warmte en geluidshinder. Daarnaast kan men tijdens het kopiëren blootstaan aan ozon, vloeistofdampen en stof. Tijdens het vullen, aftappen en schoonmaken van de machine kan door morsen op de huid en via inademing blootstelling aan tonerstof of tonervloeistof en soms schoonmaakmiddelen plaatsvinden.

Bij het plaatsen of vervangen van toner dient huidcontact met en inademen van tonerstof voorkomen te worden. Dit houdt onder meer in dat gesloten cassettes de voorkeur verdienen. Eventuele gemorste toner dient direct te worden opgeruimd. Hierbij dienen wegwerphandschoenen gedragen te worden. Lege verpakkingen dienen als (klein)chemisch afval te worden beschouwd en als zodanig te worden afgevoerd.

Als algemeen bedrijfsgezondheidskundig uitgangspunt wordt gehanteerd dat, ondanks dat de belastende factoren bij de nieuwste apparatuur tot een minimum zijn beperkt, dergelijke apparatuur niet op de werkplek hoort, maar in een aparte, goed geventileerde ruimte.

De volgende indelingsklasse wordt gehanteerd:

- . laag-volume-apparatuur: minder dan 5.000 kopieën/prints/faxen per maand;
- . midden-volume-apparatuur: 5.000-50.000 kopieën/prints/faxen per maand;
- . hoog-volume-apparatuur: meer dan 50.000 kopieën/prints/faxen per maand.

In het informatieblad AI-7 staat over de plaatsing van de apparatuur:

- . laag-volume-apparatuur is op de werkplek toelaatbaar, mits aan arbeidshygiënische randvoorwaarden is voldaan;
- . midden-volume-apparatuur dient veelal in een aparte ruimte of goed geventileerde gang geplaatst te worden;
- . bij hoog-volume-apparatuur zijn plaatsing in een "repro-ruimte" en bronafzuiging voorgeschreven maatregelen.

Ten aanzien van de ventilatie dient de "arbeidshygiënische strategie" het uitgangspunt te vormen voor de luchtkwaliteit. Dit houdt onder andere in dat:

- . Bij vervanging van apparatuur gelet wordt op de emissie van geluid, warmte en toxische stoffen. Energiezuinige, geluidarme (< 65, 73 en 81 dB(A) voor respectievelijk laag-, midden en hoog-volume-apparatuur), en ozonarme (ozonemissie < 0,04 mg/m³) apparatuur verdient de voorkeur.
- . Onderhoud en vervanging van bijvoorbeeld filters regelmatig plaatsvinden om de emissie van toxische stoffen te beperken.
- . Gebruik wordt gemaakt van plaatselijke en/of ruimtelijke ventilatiesystemen om verontreinigingen en overtollige warmte af te voeren.

Met betrekking tot de ventilatie wordt het volgende opgemerkt :

- . Voor werkruimten bedraagt de minimaal vereiste luchtverversing 30m³/uur per persoon.
- . Voor ruimten waar mensen incidenteel verblijven, maar geen apparaten worden gebruikt, geldt een minimale luchtverversing van 10.10⁻³m³/s per verblijfsruimte.
- . In veel gevallen is plaatselijke afzuiging effectiever en qua energieverbruik goedkoper dan ruimtelijke ventilatie. Bij toepassing van plaatselijke afzuiging van apparatuur, wordt minimaal 0,15m³/uur per Watt opgenomen vermogen, mits de afzuiging juist geconstrueerd is, aanbevolen. De afgezogen lucht moet bij voorkeur door een gerichte toevoer van lucht worden gecompenseerd.
- . Voor de ruimtelijke ventilatie wordt circa 0,4 tot 0,7m³/uur instelbaar mechanische luchtverversing per Watt opgenomen vermogen geadviseerd.